

Rácz Péter

Hamvas Szicíliában

Hogy oda fog utazni, egy idő után nem volt kétséges. De évtizedekre volt szüksége, hogy megbarátkozzék Itália gazdagságával. Antik szobrok közt csatangolni éppoly elviselhetetlen gondolat volt számára, mint az, hogy bármelyik torzóról is ne tudja, hogy kit ábrázol. Olaszországba nem Trieszten, és nem az Anjoukon, és nem a toszkán tájon és Milánón és az örök városon át vezet az út, hanem kizárólag Szicílián. Éppen az kezdte vonzani, ami korábban taszította. Előbb érezni, majd mondogatni kezdte a szót, de még nem tudta, mit jelent a számára. Aztán egy berlini galériában rábukkant egy képeslapra. Órák óta lapozgatott már a megvehetetlenül drága művészeti könyvek között, fáradt volt a látottaktól, és ingerült az elvihetlenségük miatt. A dobozban több száz képeslap: reprodukciók és fotók. Ilyeneket szokott a barátainak küldeni. Az, amelyet egy márkáért megvett, egy szicíliai lányt ábrázolt. Abban a hiszemben, hogy megtalálta, kirohant a galériából, és csak akkor lassított, amikor kiszámolta, hogy a lány már több mint százéves. A múlt század végi felvételtől egy nagy, barna szemű, kicsit kócos, hátul összetűzött hajú lány nézett rá, fülében ezüstkarika, vállát fekete csipkekendő fedi, ajkai mintha biztatásra nyílnának. Lehet, hogy tizenkét éves múlt, lehet, hogy huszonnyolc. Királynő, akárhogy is. Lapos kosárból fekete szőlőfürtöket kínál.

Onnantól kezdve úgy emlegette Szicíliát, mint egy szerelmet. A helyzet meg volt oldva.

Miért Szicília? Csak. Végre megtalálta a minden részletre kiterjedő magyarázatot: csak. Mindent értett, hiszen: csak. Ha szerelmes volt, vagyis ha valaki miatt nem tudott aludni sem, akkor volt ilyen egyszerű minden: csak.

Tehát beteg lett. Egyre betegebb, ahogy a vágyból elhatározás, az elhatározásból terv, abból meg előkészületek lettek. Nem volt kétséges számára: az utazás betegség. A tünetek egyezők. Az utazó kiszakad mindennapos közegéből, mint a beteg. Egyszer csak másképpen bánnak vele, kedvesebben vagy éppen gorombábban. A legmegdöbbenőbb, hogy nem is titkolják: nélküle is minden megy tovább; az általa kitöltött űr megtelik valami mással. Elengedik. Integtetnek. Elengedték őt is. Leváltak róla zokszó nélkül, nők, barátok. Ennyire feltartóztathatatlan lett volna? Vagy nélkülözhető? Hiányozni nem fog? Mivel vagy kivel pótolják majd? Pótolható?

Az egyetlen lehetőség, hogy eljusson Szicíliába, ha útközben nem áll meg. Velence? Néhány irányjelző tábla és a távolban fények. Smafu. Padova? Az autópálya kijárata, egy Sheraton hotel kívülről és kávé egy bárban. Firenzében csak a teli torokból éneklő kamionsofőr kérésére nézi meg a S. Giovanni betonkápolnát: nyilván az utazók átváltoztatott védőszentje volt. Rómának megkegyelmez: egy nap. Pihenésképpen megnézi az örök várost. Kevésbé megnézni: erre nincs ideje.

Nápolyról tudjuk, hogy történelme szorosan kapcsolódik Szicíliához. Ez a város egyébként sem az északi városok, vagy Róma jól szabott öltönyét hordja: közönséges utcai ruhában strichel, modortalan, harsány és ordenaré. Hordó alján összegyűlt nedű, óvatosan kell a fogak közé engedni: tömény és meglepetésekkel szolgál. Nincs takargatnivalója, minden az utcán zajlik, a lényeg azonban legfeljebb csak sejthető: a cink is cinkelve van. A zaj és túlkölés miatt az első pillanatban nehéz észrevenni, hogy a mozgás lényege az egyhelyben toporgás. Háromezer éve, a harmincas évek óta, reggel óta. Nem kell

semmit csinálni, minden: van. Kiülnek reggel az ajtó elé, eladnak néhány doboz cigarettát vagy papírzsebkendőt, felépül néhány autótút, irodaház emelkedik a magasba, és a nápolyi öböl íve türelmes, és a villák mélyén egy hervadó asszony szőlőt szemezget. A Santa Chiara már reggel nyolckor hemzseg az iskolás és hivatalnok gyónóktól: állott bűnök kérnek feloldozást. Netán az éji gondolatok, az álmok? Vízkeresztények. A zápor elől beügetnek egy koporsóval, majd két perc múlva ki: végtisztesség. Ezalatt Cumaeben kétkerekű harci lovasfogatok versengenek a tengerparton, a vén Sybillának megrebben a szeme.

Mámor és egykedvűség kísérte végig. Mi helyett utazik? A turistalétet gyűlöli. Az egyetlen normális dolog otthon ülni egy életen át. Utazni az örület egy fajtája – akkor pedig örökké, otthontalanul, magányosan. Titkon hálás volt a diktatúrának az utazási tilalomért, meg a háromévenkénti kegyért: úgyse vette igénybe. Most ülhetne otthon kétségbeesve és magányosan, saját világába zártan. Menekül. A politika szemlélése, a jól előkészített vereségek és megsegyenülések elől. Ma a vereségek magukban hordják a győzelmeket. És viszont. Soha ennyire. Néhány érdekes fejezet a demokrácia finom unalma előtt. Kivonulása talán a legelső volt: már vannak, akik főhivatásszerűen csinálják. Végre nem kell ellenzékieskedni, mehet. Azért október huszonharmadikára hazajön. Meghagyta, hogy legyen valami. Bizakodik, mint egy kifordított kabát. Látszólag nem Kierkegaard útja ez. El kellett mennie: távolról minden jobban látszik. Utazáskor visszanyeri integritását, otthon széttörik az esetlegességeken. Még fárasztotta, hogy egyre kevésbé van diktatúra. Betegesen kerülte mindig az együttműködést, az egyetértést, sőt az együttlevést is a fennállóval. A konfrontációt is egyúttal. Csendestárs volt, nem érdemesítették házkutatásra sem. Apróbb zaklatások. Most vajon nem a konfrontáció kerüli-e őt? Nem egy vereségre teszi-e föl a koronát? Hová megy? Barátai azt hiszik, hogy Szicíliaba.

A valódi cél nem Szicília, hanem a sziget. (Berlin is az volt.) Egy szigetről mégis könnyebb elképzelni, hogy bejárható. Más a földmélyi barlangokat kedveli, ő a szigetet. Otthon is legkedvesebb tartózkodási helye. Egész híján megteszi egy fél is. Védett, de minden oldalról érheti támadás: készenléti állapotot igényel. Ezt szereti, mert szüksége van rá. Úr és alávetett lehet, aki szigetre teszi a lábát, egy személyben. Ha Magyarország Európa csomópontjában hadak útjában állt, Szicíliaba minden hajós beleütközött, nagyobb hatalmak meg egyenesen kötelességüknek tartották, hogy meghódítsák. Csak úgy passzióból, mint a normannok.

Szicíliaba leginkább Nápolyból érdemes érkezni hajóval. A hajó este kilenckor indul a Castel dell'Ovo melletti kikötőből, és másnap kora reggel érkezik Palermóba, hogy a napfölkeltét még a nyílt tengeren lehessen megcsodálni. A hajólétra a harmadik szintnek van támasztva, beszállás mint egy Fellini-filmben. Meglepetés, hogy hajnalban nem csípős szellő fogadja a fedélzeten, hanem meleg, pedig október van. Ezzel a levegővel mosdani lehet, sőt törülközni. Delfinet látott játszadozni erre hajózáván Johann Wolfgang Goethe, de még Márai is. Neki mi jut? Háromnegyed hatkor keleten forni kezd a tenger, vörös kóc- és rongyfoslányok az égen, arany sugarak lövellnek köztük szerte, mint a barokk képeken. Narancsvörös gömb bújik ki a vízből. Megőrült? Goethe azt írja a város mellett emelkedő Monte Pellegrinóról, hogy a legszebb hegy Szicíliaiban, anélkül nem érthető a sziget. A várakozás a hajón látott összes arcot kitörli az emlékezetéből, nem fogja őket megismerni, ha másnap összeakad velük az utcán. Más arcok még évek múlva sem halványulnak, akár azé a szép nőé a Moszkva felé tartó gépen. Viszontlátják egymást vajon?

A *Változások* könyve negyvenharmadik hexagramja áttörés ígér és határozottságot vár el a gonosz elleni harcban. A kompromisszum és a direkt erőszak kerülendő. A rossz elleni küzdelmet a jó által kell folytatni. A kincset nem szabad

fölhalmozni, rögtön szét kell osztani. Egyelőre azonban a via Emerico Amari sarkán ül a hátizsákján és kuncog. A kis Bak. A Bak, aki eléri a kitűzött célt, akármilyen legyen is. Kuncog, mert még mindez titok. A sziget el van foglalva, csak még nem kapta meg róla az értesítést. Az utazó leveszi maszkját és előtűnik a nem utazó utazó. Üldögél egy órát. Egy hétig állt az út mellett.

Olaszországban az autóstóp nehéz. Az autósok barátságosan továbbhajtanak. A nők rámosolyogtak, de ennek jelentésével nem volt tisztában. Még kevésbé a hasznával. Az autópályák kijáratánál azonban szót lehet velük érteni és bebizonyosodik, hogy az olasz nép kedves, szolgálatkész és vendégszerető. Naplementéig. Ha ilyenkor nem ült kocsiiban, már kereshetett is alkalmas alvóhelyet. Vagy hagyhatta, hogy alvóhely, autós rátaláljon. A városszéli hoteleket látva rájött, hogy az útját nem tervezte meg. Még csak eszébe sem jutott, hogy hol fog aludni. Keres egy zugot, ahol nem zúgnak az autók, nem reflektoroznak. Vagy nagyon sok ember jár, vagy reggelig senki. A cipőjét a feje alá teszi, hogy legyen miben továbbmennie másnap. Reggel szemrevételezi, hogy milyen helyet választott a sötétben. Meglepődött, hogy egyszer sem lepték meg álmában. A hangyák sem.

A magával hozott sült hús egyre zöldebb lett. De nem ezért volt folyamatosan rosszul. Inkább a szélben állástól, az állva evéstől, az ülve alvástól, a lehetőséghez és nem a szükség-lethez igazított üritkezéstől, a szélből felpuffadt gyomrától, miközben hátizsákjával kilométereket gyalogolt benzingőzben. Itáliában kevés a pad, vagy rosszul vannak elosztva. Ugyanez elmondható a vécékről is. Ilyenkor nehéz illúziók nélkül, csak a pillanatnak élni. A rosszullét ön- és célvizsgálatra kényszerítette. A célokról jól tudta, hogy elérhetők, maguk bizonyították. Éppen ezért vigyázni kell velük. Célra törni csak úgy szabad, hogy közben a cél szabad maradjon. Jöhessen elibénk. Különben előfordulhat, hogy nem leljük benne örömünket. Sőt a cél sem leli

bennünk örömét. A koncentrációt nem szabad összetéveszteni lehenyéléssel. A legnemesebb tevékenységek egyébként céltalanok, mint például a séta. A séta par excellence céltalan menés. Ezért a legmagasabb rendű tevékenység. Valahová elsétálni, ez gondolkodásbeli zavarra utal.

Szicília szigetére tette a lábát, de még nem volt ott. Megkínálták szicíliai reggelivel, ami brioche con gelato. De még nem tudta, mit keres itt. A szicíliai lányt a fényképről, aki szőlővel kínálja? Empedoklész szandálját? Az óriási ficus bengaliensis alatt elfogyasztott főtt szépiát, húsokat és borokat? Egyelőre még azt sem tudta, kicsoda ő voltaképpen. Hogy magyar író, ezt eleve elvetette. Ilyen fiktív foglalkozásokkal előállni Palermo régi kikötője mellett a ficus árnyékában... Magánügy. Az otthoni hangsúlylyal mindenképpen. Mosolyogni lehet itt rajta, de ahhoz túl meleg van. Egyébként is közép-európainak lenni nem nagyobb betegség, mint szicíliainak. Bőrrel érzékelni a szint példának okáért, ennek lehetne nagyobb rangja. Vagy a lány: mindenével adja, de csak a szőlőt kapod meg. Tanulta?

Az út mentén mindenütt virágok. Oleander, rózsák, Bougainvillea. A szőlőt már nagyobbrészt leszedték, az olajfák többsége megkopasztva: mint egy nő fésületlen haja, kiszedve belőle az ékességek. Ládákban feltornyozva kínálják az autósoknak a fikit. Érnek az első narancsok. Reggel elsőként ért a segestai dór templomhoz, majd egyedül baktatott föl birkák, kecskék és kutyák mellett az amfiteátrumhoz. Éppen kibontakozott a furulyaárus öleléséből. Ül a fügekaktusz tövében és zsebkesével hámozza a gyümölcsöt. A fügekaktusz hámozásának módja. Belehámozza magát valamibe. Ha az apró, horgas tüskék beleakadnak a tenyérbőrbe, órákig nem lehet őket eltávolítani. Az öklömnyi kristályos, vöröses belseje a reggelije. Komótos.

Ha az amfiteátrum akusztikája olyan tökéletes, hogy az ott dolgozó keze nyomán hallatszík a kigyomlált fű hersegése, nos, akkor le kell

ülni. Talán felhallatszik a gondolata a nézőtérről ahhoz az emberhez. Csekély öröm, hogy nem egy busz öklendezte ki német turista formájában. Másrészről viszont: negyvenéves. És a tapasztalat alattomos sugárfertőzőként átjárta már. Régen öntudatlanul kockáztatott, ma csak szándékosan tud. Keres, de már észrevétlenül vigyáz is, mit ne találjon. Meghunyászkodóvá teszi, leszűkíti magát, merő meggondolás. Védekezés minden fronton. És az eredmény a megformáltság hiánya, a folyton felboruló egyensúly. Egéridőt akar nyerni s az már öreg baj. Aki ennyire az egyedüllétre kárhoztatja magát, annak sorsa a folytonos keresés. Barátot, barátnőt. Egy ideig megnyugtató horizontot; saját megformáltságát, ami mindannyiszor formátlanságnak bizonyul. Gyanakszik érzékszerveire is, ha azok nem ereje csökkenését jelzik; ha pedig azt, akkor megijed. Fialat lánykák leplezetlen lelkesedéssel bámulnak rá – ez az a kor – és vágyják; s ha meg is kapják, amit akarnak, mégis miféle élet ez? Nem lehetne-e közelebb ahhoz, amit élni szeretne, amelyben elégedett, mert nem tett semmit maga ellen, a természete, a munkája, a vágya ellen, hogy az lehessen, aminek lennie kell ezen a világon. „Szása, Szása igazad van – gondolta –, nem szabad fényes kakasnak lennem, aki mindenki szemétdombján csörömpöl.” A nagy visszautasítóból nagy hajlandót puhít. De nem tud mit kezdeni a nagy hajlandóval.

Ha az ember messzire utazik, azt képzei, hogy sokáig volt távol. Kezdte megszokni a vándoréletet. Ha esteledett, világos volt, hogy nyughely után kell néznie. Egy fészert árnyékában, a Banco di Sicilia bejárata előtt, buszmegállóban, ahogy adódott. Motia apró szigetén, Taorminában a dóm előtt, Siracusában a tenger fölé hajló mellvéden. Sciacca promenádján egyetlen pillantással kiválasztja a tömegben azt a csavargót, aki szintén arra vár, hogy az elcsendesedett téren lepihenhessen. Ennyire feltűnő? Ő is? Akkor azt is látni rajta, hogy neki otthon rendes lakása van? Itt miért nem bérel? Mert egyedül utazik? Egyik éjszaka villában, máskor meg padon. Mindegy?

A milliomosnő előtt elhallgatja a csavargót és a csavargónak nem beszél a milliomosnál töltött éjszakáról. (Holott lehet, hogy az is...) Sunyít? Hazudik? Természetes ez? Képessége vagy jellege ilyen? Alkalmazkodóképességnek nevezze? Igénytelenségnek? Aki a szokásaihoz nem ragaszkodik, az kialakulatlan vagy rugalmas vagy nincs neki? Ki csinálná utána, magyar írók? József Attila-díjasok! Elmondja-e majd nekik az Örley Kör ünnepi ülésén, vagy kimossa a három nap alatt terepszínűre piszkolódott nadrágját és hallgat?? Elhallgat, amikor éjszakai kalandjához ér a svéd fiúval? Tisztességes utazó az, aki mások éjszakai meghívását várja, miközben megkívánja az őt kávéval kiszolgáló fiút – csókolni? Más kérdés, hogy félmeztelen, karcsú teste barna, haja görögösen göndör vagy arab, és a szája összehúzva kisfiúsan érzi. Életében az első fiú. Akarták őt is ragyogó szemű nők, tetszett nekik, öröm volt nekik – ahogy öröm az ő számára ennek a görög fiúnak a látványa. Ránéztek, sőt utánanézték, nem csináltak belőle titkot: gyöngédsége és kisfiús finomsága erővé változott – hja, az esztétikus, ti tudjátok, görögök, az jó is! Most látja, hányszor szerették csak a fiatalságáért. Akkor ezt nem sejtette és nem is tudott vele mit kezdeni.

Ha valaki a hamisítatlan szicíliai temperamentumot a konyhaművészettel párosítva akarja megízlelni, és a bohém légkört jobban kedveli a makulátlan tisztaságnál, akkor ebédelnie okvetlenül a palermói három máminál kell az Ucellerie-ben. Nem madarat árulnak, viszont hangosan és közvetlenül süvöltenek és veszekednek. Amit felkínálnak, az finom és jó hangulatú, és természetesen mindig pasztával kezdődik. Magyar ember leginkább úgy felejteti el a leveskényszerét, ha az első alkalommal előételnek megesszik egy tál spagettit kagylóval. A mámiknak ízlése, aurája és humora van, az asztalokért pedig sorba állnak.

A baj a jó ebéd után törvényszerűen jött és ahhoz semmi köze nem volt. Monreale kolostorának szépsége hányingert okozott, mint a

gazdag ebéd után ledugott toll. A ludas a piacon önfeledten és mosatlanul megevett kilónyi indiai füge volt (helyben khakinak mondják); kevés lehetett, mert a Megváltó Hányás nem jött el. A szemcsömör és a gyomorcsömör összeért, mikor ránézett egy szép részletre, de a megkönnyebbülés elmaradt.

A bajok torlódásán nem csodálkozott, még a kedvét sem szegte. Míg el nem ért Szicíliaba, állandóan fáj a gyomra. Talán megfázott az Alpokban, hideget ivott, kamionban görnyedve a hasa felfújódott és összerázódott, nem volt széklete, és bevonta az izzadság vékony rétege. Adódott, hogy előbb autózott egyet kora reggel (bár az első kocsikat hajnalban elengedte, ahogy pálinkafőzésekor is elengedik a rézelejét), megnézett egy oszlopcsarnokot vagy amfiteátrumot, s csak utána jutott a reggeli kávéjához vagy a tisztálkodáshoz. Nem minden kétely nélkül forgatta fel így a napját. Identitászavarát fokozta, ha egy nap többször ránevettek; nők azt is tudakolták, nem argentin-e. Esetleg spanyol vagy arab. Ő ragaszkodott eredeti(?) nacionáléjához, és nem tudta meg, mi lett volna, ha spanyol. Csöppet sem csodálkozott, amidőn – először akarván megfürdeni a tengerben – a parton nagylábujja begyével egy üvegcsérépbe lépett. Végre csokolózókat látott, ezért nem nézett a lába alá. Nyomban eszébe jutott az álma, ami egyetlen szó volt: „hazatamás”. Az első fele világos volt: ezzel a hasítékkal a talpán szedheti a sátorfáját, mielőtt akár a tengerben megfürdött volna. De mit jelentsen a szó másik fele? Ki az? Ő lenne? Úgy kellene viselkednie? Őhózzá kellene hazamennie? Ő hazamenne? Tamást egyetlen ismert az életében, szerelmi riválisát évekkorábban. Döntetlen lett, rárakódott a közöny pora. Azért hozott valamit a tengerből: a sópárlók melletti sóhegyekből a hátizsákja zsebében. Hogy majd épp annyira jelentéktelenné és súlyossá váljon, mint az Etna látatörmeléke: az iskolaudvarok salakkupacának emléke. Az utazás betegség.

Ariválisáróla szerelme jutott az eszébe. Nem az, hanem az őt követő. Akire az autósok folyton

emlékeztették, kérdezve, hogy miért egyedül utazgat. Napokig nem is gondolt rá. De aztán egyszer a tengerparton sétálva a szívébe villant, hogy nem hiányzik a szuszogó lélegzése, föléhajlása, időjárása, semmije. Ezen annyira megdöbben, hogy elfelejtett szomorkodni. Azért napokra hozzászegődött valaki, vele beszélte meg a teendőket reggelente, vagy egy eldugult helyzetben. Aztán eltűnt és jött egy másik. Így járta be a szigetet. Egyszer szembejött vele egy angol nő délidőben a kihalt ericei utcán, melle szabadon hullámozott és ő megkívánta. Ennek a vágynak úgy megörült, hogy elfelejtett utána szólani. Tíz évvel korábban... fél tizenkettő múlt.

Taorminában a megtestesült éhség ébresztette. A jövevény Márk evangélistára hivatkozva megette minden ennivalóját. Nyögött, dúdolt, morgott közben. Vajon a fogolytáborok elcsigázottjai ugyanígy szűköltek majszolás közben? Az volt az érzése, hogy nem. Az igaziak, a szelíd szegények elől már Nápolyban nem tudott kitérni, Palermo sikátoraiban az utcára néző szobák sötét mélye elrabolta a lélegzetét, mintha nyirkos rongyot dobtak volna az arcába. New Yorkban átlépett az utcán alvó testeken, érdeklődve nézte a párizsi vagy amszterdami csavargókat; itt kiszállt tagjaiból az erő. Megbabonázta az életritmusuk. A napi cél: eladni néhány öngyújtót, polipot, papírzsebkendőt. Tízéves kortól. Szinte belezuhan egy vénasszony arcába. Mozdulatlan öregember ül az utcán. Úgy ül ott, mintha baj lenne, ha nem úgy ülne.

Más talán a tájat is szegényesnek mondta volna. Ő azonban, amikor Agrigentótól északra megpillantotta a kénportól sárgásbarna, fakó, csupasz hegyvonulatot, váratlanul felkiáltott: ez az, amiért Szicíliaba jött. Most érkezett meg igazán, innen nem kell elmennie sehová. Amit Szicília lényegének vélt, néhány színnel, vonallal és hanggal leírható: más nincs a képen.

Az Én se.

(1989)